

En fängslande tidsresa

Folkbladet • Tisdag 21 september 2021

08 KULTUR & NÖJE

En fängslande tidsresa

BOOK

BJÖRN ROSENBERG

RABBI MARCUS EHRENPREIS OBESVARADE KÄRLEK

Albert Bonniers förlag

Marcus Ehrenpreis var överrabbin för den judiska (Mosaiska) församlingen i Stockholm åren 1914–1948 och en av den europeiska judenhetens mest uppmärksammas förkunnare och uttolkare av den judiska mystiken. Han var en andlig rese som dock under senare delen av sitt liv utsattes för den mest varliga förföljelse.

Han omnämner det själv som "den lögnaktiga hetspropagandan".

Om denne man har Göran Rosenberg skrivit en biografi och en imaginär dialog med Ehrenpreis som gör den både insiktsfull och gripande. Titeln är "Rabbi Marcus Ehrenpreis obesvarade kärlek". Den obesvarade kärleken syftar på Ehrenpreis försök att få de svenska teologerna att svara på den av Ehrenpreis utsträckt handen.

Det rör sig om 440 fängslande sidor skrivna med den njutbara svenska som man är van vid hos författaren. Ja, som hos rabbin Ehrenpreis själv vill man tillägga.

Denne var nämligen ett språkgeni, upp vuxen i Lemberg i Galizien i det Polen som då tillhörde Österrrike i en jiddischtalande miljö och som lärde sig hebreiska, kroatiska, bulgariska och svenska, de två sistnämnda språken på bara några år och tillräckligt för att kunna tala till sin församling och skriva böcker.

Ett huvudtema hos Ehrenpreis var synen på det judiska folket. Med tiden kom han att anse att judar inte skulle inte bilda något särskilt reservat, de skulle inte, som hans samtida T Hertzl hade agiterat för, bilda en egen stat i Palestina, de skulle verka i forskningsringen, i diasporan.

Deras lära skulle förkunnas och levast i denna världen och

Göran Rosenberg är aktuell med en biografi om rabbi Marcus Ehrenpreis, en både insiktsfull och gripande bok, tycker Folkbladets recensent. FOTO: PRESSBILD

blicka framåt, en nationsöverskridande universalism i stället för en religiös nationalism. Men ändå menade han att den nationsbyggande sionismen och den nationsöverskridande diasporan, kunde befrukta varandra. Här ett talande citat som betonar det judiska som något för alla: "Vi ha aldrig glömt att den stora etiska läran, som vi ärvt från våra förfäder, är framtidens lära, att vi måste bevara den och offra oss för den, tills den blir hela människosläktets arvedel, tills djuret i människan skall upphöra att härska i det privata och offentliga livet".

Ehrenpreis verkade innan han kom till Stockholm 1914 under fjorton år som överrabbin i Sofia. Han kom i Stockholm att respekterades som en auktoritet, han erhöll bland annat en personlig professur av regeringen.

Ironiskt var att han samtidigt som han hade vänner bland liberala teologer, ärkebiskopen Nathan Söderblom

till exempel, kom att söras av dessa teologers attityd.

De talade varmt om det judiska som en källader till kristendomen men det var ändå kristendomen som var utvecklingens höjdpunkt, det var den som gällde när det kom till kriter. Judendomen var underlägsen och denna attityd störde givetvis Ehrenpreis.

Så fanns den eviga frågan om en jude som var lojal mot sin judiskhet också kunde vara en god svensk. Ehrenpreis talade energiskt för ett ja på den frågan men den fanns ju och gav näring åt det som Rosenberg kallar bakgrundsantisemitism. 1940 utkom en bok vars författare, Efraim Brien, präst och religionshistoriker, var välvilligt inställd till det judiska. Han ville förklara fenomenet antisemitismen och dess historia.

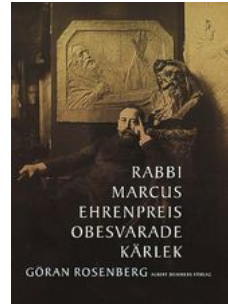
Resultatet blev förfärande. Vad Brien kom fram till var tanken att det var den judiska särarten, judarnas vilja att skilja ut sig från andra folk

som var orsaken till antisemitism! Judarna var alltså själva skuld till sin tragiska historia. Detta var ett bärande inslag i de nazistiska attackerna och kom att påverka den svenska opinionsbildningen. Detta och frågan om Ehrenpreis och Mosaiska församlingens handlande när det gällde asylärenden för judiska flyktingar, var frågor som tvingade honom i ständiga svaromål, att alltid vara ansatt.

Bakgrunden till detta senare var förstas våra politikernas kallsinighet. Judar var inte välkomna, ansökningsarna om asyl prövades men de formella hindren var svåra och sökande skulle kunna påvisa att han eller hon skulle kunna försörja sig, ha anhörighet, kunna ordna bostad och liknande.

Budskapet var tydligt. Där till såg myndigheten helst att vederbörande efter en viss tid i Sverige skulle söka sig vidare, till USA exempelvis.

Mosaiska församlingen fick yttra sig i dessa ärenden men

regeringen körde ofta över den. Allt detta gav upphov till rykten. Gjorde församlingen och Ehrenpreis verkligen allt vad de kunde, ville de inte i själva verket hålla nere antalet judar, särskilt dem från Östeuropa?

Handlade inte Ehrenpreis utifrån personlig intresse? Ehrenpreis blev i utländsk press kallade judisk quisling, grövre kunde det knappast bli.

När statsrådet Gustav Möller i januari 1945 fick frågan om han ansåg att den svenska flyktingpolitiken varit "human" svarade han att när det gällde att släppa in judar i landet så hade man varit "åtminstone lika generös som den mosaiska församlingen i Stockholm". Men församlingen var försiktig när det gällde att trycka på, man visste att påtryckningar från judiskt håll kunde få motsatt effekt och leda till avslag.

Hela samlingsregeringens handlande med den erkänt antisemitiska justitieministern KG Westman (bondeförbunderen) i spetsen, var på många sätt en uppvisning i känslokyla, cynism och likgiltighet.

För att vara en biografi är det lite för lite Ehrenpreis som familjefar och privatperson men det är ju så överdådigt det vi får, ett äreminne, tidsbilder, samtidshistoria – så mycket och fängslande!

PER RUNESSON

10,1 miljarder i regeringens kulturbudget

KULTUR. Även inför 2022 lägger regeringen fram en historiskt hög kulturbudget. Förra veckan presenterade kulturministern nya satsningar på 1,3 miljarder kronor men jämfört med i fjol höjs budgeten inte med mer än 117 miljoner.

Det stora budgetkivet togs redan för ett år sedan då regeringen avsatte en extra miljard till kulturens återöppnande, pengar som under året har gått till att stötta ett pandemirabbat kulturliv. Sammanlagt fördelades 3,7 miljarder kronor i riktade krisstöd till kulturen i fjol. Regeringens kulturbudget för

2022 uppgår till 10,1 miljarder kronor och presenterades av kulturminister Amanda Lind (MP) som "den största någonsin i Sverige", sett till andel av statsbudgeten.

I måndagens budgetproposition framgår fler detaljer. Många av fjolårets satsningar var ettåriga, däribland ett extra anslag till regional kultur på 150 miljoner kronor.

I budgeten för 2022 anslår dock regeringen ytterligare 100 miljoner kronor nu som permanent satsning, vilket också tidigare presenteras.

En annan ny permanent höjning får Sämti Gellagäldu – Sametinget som förutom beslutande organ också är ett kultur- och resurscentrum.

Anslaget höjs med 5 miljoner kronor samtidigt som man går miste om ett annat anslag på 3,5 miljoner kronor nästa år och 2 miljoner under 2023.

Bland förlorarna finns Musikverket som mister 27 miljoner kronor när verksamheten inom Musikplattformen, tillsammans med anslaget, i stället överförs till Statens kulturråd.

ERIKA JOSEFSSON/TT

Kulturminister Amanda Lind (MP).

FOTO: CLAUDIO BRESCIANI/TT